

Vuoden 1976 juomatapatutkimuksen yhteydessä tiedusteltiin vastaajilta, mistä muualta kuin Alkosta he olivat hankkineet alkoholijuomia ja kuinka paljon. Tarkoituksena oli lähinnä saada tietoja ns. tilastoimattomasta alkoholin kulutuksesta, kuten esim. alkoholin kotivalmistuksesta tai ulkomaan tuliaisista (ks. Simpura 1977 b). Samalla saatiin tietoja myös lahjaksi saaduista sekä salakaupasta ostetuista alkoholijuomista.

Juomatapatutkimuksessa haastateltiin 2 988 hengen otos, joka edusti vuoden 1976 alussa henkikirjoitettua 15–69-vuotiaista väestöä. Vastausprosentti oli 94,9, ja kaikkiaan haastateltiin 2 421 alkoholin käyttäjää sekä 414 raitista. Saatuja tietoja on verrattu Klaus Mäkelän vuosina 1968 ja 1969 tekemän alkoholinkulutustutkimuksen vuoden 1969 tietoihin. Juomatapatutkimus —76 on itse asiassa tämän kulutustutkimuksen toisto.

Alkoholin käyttöä koskevien haastattelu- ja kyselytutkimusten ongelmana on vastaajien taipumus unohtaa ja salailia alkoholin käyttöään. Niinpä esimerkiksi juuri vuoden 1976 juomatapatutkimuksen nautittuja alkoholimääriä koskevien tietojen perusteella tehty arvio koko maan vuotuisesta alkoholin kulutuksesta kattoi vain kolmanneksen Alkon tilastoimasta myynnistä. Alkoholin kulutusta koskevat arviot on siis mielessä aina korjattava esitettyjä suuremmiksi, vaikkakaan emme valitettavasti tiedä, onko unohtamisen ja salailun merkitys yhtä suuri kaikissa väestöryhmissä ja kaikkien juomalaatujen kohdalla. On varmasti syytä olettaa, että varsinkin laittomien juomien kulutuksen ja laittomien alkoholin han-

kintatapojen kohdalla salailua esiintyy enemmän kuin kulutustiedoissa keskimäärin. Niinpä tässäkin esityksessä salakaupasta ostettujen Alkon tuotteiden määrät ovat luultavasti erittäin paljon todellisia litramääriä pienempiä. Tulokset ovat kuitenkin käyttökelpoisia silloin, kun verrataan keskenään kahden eri tutkimusvuoden tietoja, sillä salailun ja unohtamisen vaikutus oli vuonna 1969 jokseenkin sama kuin vuonna 1976.

Taulukossa 1 on esitetty tietoja salakaupasta alkoholijuomia ostaneiden haastateltavien lukumäärästä, ostetuista juomamääristä lajeittain sekä vuodesta 1969 vuoteen 1976 tapahtuneiden muutosten tilastollisesta merkitsevyydestä. Ostettuja määriä koskevat tiedot ovat korjaamattomia arvioita, jotka tulisi kertoa varovastikin ottaen kahdella tai kolmella ”todellisten” litramäärien löytämiseksi. Taulukon ylimmillä riveillä on ilmoitettu salakaupan asiakkaiden lukumäärä tutkimusaineistoissa. Yksi vastaaja edusti otoksessa runsasta tuhatta suomalaista, joten luvut kertovat karkeasti salakaupan asiakkaiden määrän tuhansina. Asiakkaiden määrä on kasvanut tuntuvasti vuodesta 1969 vuoteen 1976, kaiken kaikkiaan yli kaksinkertaiseksi. Vuonna 1969 ei yksikään nainen ilmoittanut ostaneensa Alkon tuotteita salakaupasta. Tämä voi osittain johtua naisten vähäisestä määrästä silloisessa otoksessa: vain 429 naista eli likimain yksi kolmea tuhatta kohti. Voidaan kuitenkin arvioida, että vuonna 1969 oli noin 60 000 suomalaista asioinut salakaupassa, kun vastaava luku vuonna 1976 oli 130 000:n vaiheilla.

Taulukossa on esitetty salakaupasta

		väkevät viinit	väkevät juomat	yhteensä
ostajia				
naiset	1969	—	—	—
	1976	1	15	16
miehet	1969	5	50	54 ¹
	1976	13	94	101 ¹
koko maata koskevat arviot				
litroja				
naiset	1969	—	—	—
	1976	1 000	23 000	
miehet	1969	5 000	142 000	
	1976	225 000	467 000	
yhteensä	1969	5 000	142 000	
	1976	226 000	490 000	
absoluuttialkoholია				
litroja yhteensä	1969	1 000	55 000	56 000
	1976	43 000	191 000	236 000 ²
keskivirhe % kokonaisarviosta	1969	49,8	32,5	
	1976	42,3	19,1	
erotuksen merkitsevyys (t-testi)		<.05	<.01	

¹ Sama henkilö on saattanut saman vuoden aikana ostaa salakaupasta sekä väkeviä viinejä että väkeviä juomia.

² Mukana 2 000 l mietoa viiniä.

ostettuja määriä koskevat tiedot sekä todellisina juomalitroina että absoluuttialkoholiksi muunnettuna. Salakauppa-markkinoita hallitsee perinteisesti kaksi juomaryhmää: väkevät viinit ja väkevät juomat. Vuoden 1976 tuloksien mukaan oli salakaupassa tarjolla pieni määrä mietojakin viinejä, mikä tosin saattaa johtua vastaajien virheellisistä ilmoituksista. Vuodesta 1969 vuoteen 1976 on ostettu alkoholimäärä kasvanut vieläkin nopeammin kuin salakaupan asiakkaiden määrä, niin että vuonna 1976 kulki salakaupan kautta — unohtamisen ja salailun huomioon ottaen — ehkä puoli miljoonaa absoluuttialkoholilitraa. Määrä vastaa vajaa kahta prosenttia Alkon vuonna 1976 myymästä alkoholimäärästä (ks. Alkon vuosikirja 1976). Erityisesti kiinnittää huomiota väkevien viinien osuuden voimakas kasvu. Vuonna 1969 oli väkevien viinien osuus vain parin prosentin luokkaa, vuonna 1976 jo lähellä kahtakym-

mentä prosenttia salakaupassa myydystä alkoholista. Ostettujen alkoholimäärien kasvu osoittautui tilastollisesti merkitseväksi sekä väkevien viinien että väkevien juomien kohdalla, joten tälläkin perusteella voidaan väittää salakaupan kautta kulkeneen alkoholimäärän selvästi kasvaneen vuoden 1969 jälkeen.

Vuoden 1969 alussa astui voimaan nykyinen alkoholilaki, joten tulokset koskevat kehitystä koko lainuudistuksen jälkeisellä jaksolla. Klaus Mäkelän kulutustutkimuksen mukaan ei salakaupassa myydyin alkoholin määrä juuri muuttunut lainuudistusta edeltäneestä vuodesta 1968 ensimmäiseen uuden lain voimassa-olovuoteen (Mäkelä 1970). Sen sijaan näyttää siltä, että 70-luvulla salakaupan volyymi on tuntuvasti kasvanut. Tulos voi näyttää erikoiselta, kun muistetaan, että alkoholilain uudistus ja keskiolutlain voimaantulo merkitsivät huomattavaa alkoholin saatavuuden helpottumista, minkä

puolestaan olisi voinut kuvitella vähentävän tarvetta turvautua salakaupan palveluksiin. Niinpä on haettava muita kuin alkoholin saatavuuteen liittyviä selityksiä, vaikka ne vielä jäisivätkin arvailun asteelle. Tilastoitu alkoholin kulutus kasvoi vuodesta 1969 vuoteen 1976 noin 50 prosentilla (ks. Alkon vuosikirja 1976), ja samanaikaisesti väheni raittiiden osuus aikuisväestössä 22:sta 15:een prosenttiin (Simpura 1977 a). Salakauppa on siis saanut uusia mahdollisia asiakkaita. Kulutuksen kasvaessa runsaasti alkoholia käyttävien määrä on myös lisääntynyt (ks. Simpura 1978), ja juuri tuossa ryhmässä voi helposti kuvitella syntyvän tilanteita, joissa on turvauduttava salakauppaan viinanhimon iskiessä. Kolmantena mahdollisuutena voi kuvitella juomatapojen muuttuneen niin, että ylipääntään joudutaan entistä useammin tilanteisiin, joissa jatkoille lähdetessä pimeä pullo on ainoa mahdollisuus. Tähän sopisi hyvin se tieto, jonka mukaan humalakulutuksen osuus kokonaiskulutuksesta on miesten keskuudessa säilynyt ennallaan ja naisten keskuudessa selvästi kasvanut (Simpura 1978). Osa selityksestä saattaa kuitenkin yksinkertaisesti olla siinä, että väestön suhtautuminen alkoholin käyttöön on muuttunut niin, ettei salakaupassa asioimistakaan enää peiteltäisi niin paljon kuin 60-luvun lopussa.

Salakauppa näyttää siis lisääntyneen.

Samaan suuntaan viittaavat Alkon vuosikirjassa julkaistut luvut poliisin tietoon tulleesta alkoholijuomien luvattomasta myynnistä. Tapausten lukumäärä oli 60-luvun lopulla vuosittain kahden, kolmen tuhannen vaiheilla, kun taas tämän vuosikymmenen puolivälissä vastaava luku oli vähintään viiden tuhannen luokkaa. Näistä tietolähteistä ei kumpikaan ole kovin luotettava, haastattelututkimukset edellä esitellyistä syistä, poliisin tiedot taas tilastointikäytännön vaihteluiden vuoksi. Yhdessä ne kuitenkin vahvistavat toisiaan ja samalla käsitystä siitä, että salakauppa on todella lisääntynyt.

Kirjallisuus

Mäkelä, Klaus: Tilastoimaton alkoholin kulutus ja laitton liike ennen ja jälkeen lainuudistuksen. *Alkoholipolitiikka* 35: 68—77, 1970

Simpura, Jussi: Raittius uuden alkoholilain aikana. *Alkoholikysymys* 45: 95—108, 1977. 1977 a

Simpura, Jussi: Tilastoimaton alkoholin kulutus uuden alkoholilain aikana. *Alkoholipolitiikka* 42: 107—117, 1977. 1977 b.

Simpura, Jussi: Suomalaisten juomatavat vuosina 1969 ja 1976. Kulutetut alkoholimäärät ja alkoholin ongelmakäyttö. *Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste* no 114, 1978.